

Ярослава Вікторівна КОВАЧ,
кандидат юридичних наук
(Національна академія правових наук України,
м. Харків)

СУДОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Наукову статтю присвячено дослідженню сучасного стану судової реформи в Україні, її основних проблем та можливих шляхів їх вирішення. Охарактеризовано судову реформу як одним із ключових елементів трансформації правової системи України, спрямованої на зміцнення верховенства права та забезпечення справедливого судочинства. Вказано, що незважаючи на численні спроби реформування судової системи з моменту здобуття незалежності, вона стикається з низкою серйозних викликів, таких як недосконалість законодавства, корупція, дефіцит кадрів і перевантаження судів. Акцентовано увагу на таких значущих реформаційних процесах, як: відновлення ефективності Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів, необхідність заповнення вакантних посад новими доброчесними і професійними суддями, впровадження інституту мирових суддів та розширення цифровізації судової системи.

Особливу увагу приділено питанню незалежності судової системи та зміцнення авторитету органів правосуддя. Розглянуто ризики, що можуть вплинути на незалежність судової гілки влади, зокрема: тиск на суди (суддів) та опосередкований контроль за процесами в системі правосуддя; наявність поведінки, яка може бути розцінена як вплив та втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя; втручання в повноваження судів, втручання в процедуру призначення суддів тощо.

Проаналізовано сучасні наукові дослідження щодо проблем судочинства в умовах воєнного стану, а також надано рекомендації для покращення доступу до правосуддя та зниження навантаження на суди шляхом розвитку альтернативних механізмів вирішення спорів.

Запропоновано науково обґрунтовані рекомендації для подальшої модернізації судової системи України, зокрема з огляду на її інтеграцію до

Європейського Союзу. Наголошено, що успішне проведення судової реформи є важливою передумовою для міжнародної підтримки, інвестицій та відбудови України після війни.

Ключові слова: *судова реформа, судова гілка влади, судова система України, інститут мирових суддів, незалежність судової системи, цифровізація судової системи, правосуддя, судочинство.*

Постановка проблеми. Судова реформа в Україні є одним із ключових елементів загальної трансформації правової системи держави, спрямованої на зміцнення верховенства права та забезпечення справедливого судочинства. З моменту здобуття незалежності Україна неодноразово здійснювала спроби реформувати свою судову систему. Утім проблеми, що накопичувалися протягом десятиліть, залишаються актуальними і до сьогодні.

Як відомо, зміни в законодавстві та організації судової влади покликані забезпечити незалежність суддів, підвищити ефективність правосуддя, а також відновити довіру громадськості до судової системи. Однак, попри численні зусилля, реформа стикається з низкою серйозних викликів, які суттєво ускладнюють її успішне впровадження. Відсутність політичної волі, корупційні практики, недосконалість законодавства, недостатній рівень професіоналізму суддів – ці та інші проблеми створюють перешкоди на шляху досягнення ефективної та прозорої судової системи. Сучасний стан судової реформи вимагає всебічного аналізу, що дозволить виявити основні проблеми та розробити дієві шляхи їх подолання.

Сьогодні проблемам проведення реформ у різних сферах суспільного життя присвячено чимало наукових праць. Не є виключення і судово-правова реформа, яка останніми роками набула нового імпульсу, незважаючи на гостру фазу російсько-української війни.

Предметом чисельних наукових дискусій є питання проведення судової реформи, як необхідної передумови не лише для отримання Україною можливості стати членом ЄС, а й для розвитку держави та громадянського суспільства загалом¹. Окремі вчені сфокусували свою увагу на аналізі основних положень Стратегії розвитку системи правосуддя та розробці науково-обґрунтованих пропозицій щодо вирішення проблем її подальшого впровадження². Деякі науковці присвятили свої дослідження

¹ Bandurka, O., Teremetskyi, V., Boiko, V., Zubov, O., & Patlachuk, V. Current Situation of Judicial Reform in Ukraine: Problems and Ways of Their Solution. *Lex Humana* (ISSN 2175-0947). 2023. Vol. 15 No. 4. P. 55–72. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2700>; Теремецький В.І. Проблеми взаємодії органів державної влади та суддівського врядування з іншими державними органами та установами системи правосуддя. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2022. Вип. 3 (99). С. 158–173. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.158-173>. URL: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/60/57>; Теремецький В.І., Косиця О.О. Методологія оцінювання роботи судів відповідно до європейських стандартів. Наше право. 2023. № 3. С. 54–59. <https://doi.org/10.32782/NP.2023.3.9>. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2023-3/NP_2023_3_054.pdf.

² Теремецький В.І. Роль та місце вищої кваліфікаційної комісії суддів України в системі правосуддя України. Право і безпека. 2022. № 3 (86). С. 92–103. URL:

можливості здійснення судочинства із застосуванням інформаційних технологій на сучасному етапі судової реформи в Україні¹, а також обґрунтуванню доцільності впровадження повноцінного електронного правосуддя в умовах воєнного стану².

Частина науковців свої праці присвятила розв'язанню проблем організації роботи судів та прокуратури під час правового режиму воєнного стану³. Інша частина науковців – забезпеченню реалізації права особи на безоплатну вторинну правову допомогу, що є запорукою дотримання не лише основних засад здійснення судочинства, але й реалізація права особи на справедливий суд та ефективний засіб правового захисту⁴; ⁵. Важлива роль у сучасних публікаціях відводиться реформуванню Служби судової охорони, яка безпосередньо здійснює охорону судів та інших об'єктів системи правосуддя⁶. Окремі науковці зосередились на аналізі існуючих та розробці новітніх судових та позасудових механізмів правового регулювання відшкодування шкоди, завданої Україні внаслідок збройного конфлікту та формулюванню загальних рекомендацій щодо їх удосконалення⁷.

Однак перманентний характер судової реформи в Україні вимагає постійного моніторингу її наслідків як з боку громадськості, так і з боку правників. Саме тому питання сучасного стану судової реформи, невирішених проблем та можливих шляхів їх подолання потребують особливої уваги в межах цього наукового дослідження.

<http://pb.univ.edu.ua/index.php/PB/article/view/625/494>.

¹ Teremetskiy V., Boiko V., Malyshev O., Seleznova O., Kelbia S. Electronic Judiciary in Ukraine: Problems of Implementation and Possible Solutions. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. Issue 68. P. 33–42. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.68.08.3>. URL: <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2482>.

² Теремецький В.І., Дуліба Є.В. Особливості впровадження та функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи як інструмента електронного правосуддя. *Форум права*. 2023. № 2 (75). С. 130–143. <http://doi.org/10.5281/zenodo.10007341>. URL: https://forumprava.pp.ua/files/130-143-2023-2-FP-Teremetskiy,Duliba_12.pdf.

³ Лапкін А. В. Функціонування судів та прокуратури в умовах російсько-української війни. С. 1208–1214 / Діяльність судів і прокуратури в умовах російсько-української війни. *Russian-Ukrainian war (2014–2022 pp.): historical, political, cultural and educational, religious, economical and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing". 2022, P. 1208-1214. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-150>.

⁴ Дуліба Є., Теремецький В., Градиська Ю. Деякі питання надання безоплатної вторинної правової допомоги в адміністративному судочинстві. *Приватне право і підприємництво*. 2023. Вип. 23. С. 220–227. <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2023.23.36>. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2023/23/36.pdf>.

⁵ Teremetskiy V., Duliba Ye., Drozdova O., Zhukovska L., Sivash O., Dziuba I. Access to Justice and Legal aid for Vulnerable Groups: New Challenges Caused by the Covid-19 Pandemic. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues* (ISSN 1544-0036). Vol. 24. Special Issue 1: Business Ethics and Regulatory Compliance, P. 1-11. URL: <https://www.abacademies.org/articles/access-to-justice-and-legal-aid-for-vulnerable-groups-new-challenges-caused-by-the-covid19-pandemic-11384.html>.

⁶ Дерев'янюк Б.В., Теремецький В.І., Попович Т.Г. Про можливі зміни у правовому статусі служби судової охорони. *Журнал східноєвропейського права*. 2023. № 111. С. 32–40. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8126429>. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2014/02/derevyanko_teremetskiy_popovych_111.pdf.

⁷ Onishchenko N., Teremetskiy V., Bila V., Chechil Yu., Kostenko M. Judicial and extrajudicial proceedings to compensate for damages caused by armed conflicts: experience of Ukraine. *Lex Humana*. 2023. Vol. 15, № 3. P. 522-537. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2663/3585>.

Метою цієї статті є дослідження поточного стану судової реформи в Україні, визначення основних проблем, які перешкоджають її успішній реалізації, та формулювання можливих шляхів їх науково обґрунтованого і практично значущого вирішення крізь призму критичного авторського бачення.

Основне завдання цієї статті вбачається у формулюванні науково-практичних рекомендацій, які сприятимуть подальшій модернізації судової системи України та її адаптації до європейських правових стандартів.

Виклад основного матеріалу. Попри війну, Україна продовжує судову реформу, яка є важливою складовою її інтеграції до Європейського Союзу (далі – ЄС). Саме ця фундаментальна реформа, зокрема її результати, будуть ключовими в майбутніх переговорах щодо вступу України до ЄС. Тому, навіть в умовах військової агресії з боку Російської Федерації, не припинялися заходи із формування таких важливих інститутів судової влади, як Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі – ВККС), Вища рада правосуддя (далі – ВРП), а також оптимізації процедур добору кандидатів на посади суддів.

Однак, у разі, якщо результати судової реформи не відповідатимуть очікуванням органів ЄС, це може негативно вплинути на подальший перебіг переговорного процесу з Україною. При цьому моніторинг виконання Україною зобов'язань з боку ЄС триватиме на постійній основі з використанням усіх доступних інструментів. Це передбачено у переговорній рамці для України, яку в червні 2024 р. визначив Євросоюз. Вказана рамка – це фактично технічне завдання, яке має виконати Україна, підготувавши дорожню карту для розділів про верховенство права (23 – Судова влада та основні права та 24 – Правосуддя, свобода та безпека)¹.

На думку голови ВРП Г. Усика, прогрес, досягнутий Україною у забезпеченні верховенства права та розбудові судової влади, є очевидним. Успішне завершення та незворотність судової реформи можуть бути досягнуті шляхом заповнення близько 2000 вакантних посад новими професійними та добросовісними суддями². Це сприятиме кардинальній зміні функціонування судової системи та підвищенню її ефективності.

Зауважимо, що вже рік повноцінно працюють два органи суддівського врядування, відповідальні за впровадження судової реформи, – ВККС та ВРП. Це дало можливість наповнити суди новими кадрами. Крім того, 08.05.2024 президент В. Зеленський уперше від початку повномасштабного вторгнення призначив на посади 114 суддів до судів першої інстанції. 04.06.2024 було призначено ще 214 суддів на посади суддів місцевих загальних, адміністративних та господарських судів. Переважна більшість з

¹ Мамченко Н. Судова реформа буде оцінюватися в першу чергу у подальших переговорах про вступ України до ЄС – переговорна рамка, документ. Судово-юридична газета. 29.06.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/304311-sudebnaya-reforma-budet-otsenivatsya-v-pervuyu-ochered-v-dalneyshikh-peregovorakh-o-vstuplenii-ukrainy-v-es-peregovornaya-ramka-dokument>.

² Усик Г. Прогрес, досягнутий Україною у забезпеченні верховенства права і розбудові судової влади, є очевидним. Вища рада правосуддя: сайт. 12.06.2024. URL: <https://hcj.gov.ua/news/progres-dosyagnutyy-ukrayinoyu-u-zabezpechenni-verhovenstva-prava-i-rozbudovi-sudovoyi-vlady-ye>.

цих суддів – це учасники добору на посади суддів 2017 р., які вдало пройшли співбесіди з ВККС та ВРП. Також у списку призначених є судді, у яких раніше закінчився п'ятирічний строк повноважень, але у 2024 р. вони вдало пройшли кваліфікаційне оцінювання з новим складом ВККС. 05.07.2017 248 суддів з числа учасників добору на посади суддів 2017 року склали присягу (208 суддів загальних місцевих судів, 22 судді місцевих адміністративних судів та 18 суддів місцевих господарських судів). Це була перша церемонія присяги суддів з 14.12.2021, коли до присяги були приведені 57 суддів¹. Це незначний, але реальний результат, який є вкрай необхідним в умовах кадрового дефіциту суддів.

Як відомо, представники Міжнародного валютного фонду, перебуваючи у м. Києві з 4 по 10 вересня 2024 р., досягли домовленості з українською владою щодо П'ятого перегляду 4-річної угоди про розширене фінансування (EFF) України. Під час дискусії було досягнуто домовленостей щодо необхідних для України реформ. Зокрема, ключовими визначили внесення змін до Кримінального процесуального кодексу стосовно строків проведення розслідування після повідомлення особи про підозру, які більше не будуть підставою для закриття справи, а також створення нового Вищого адміністративного суду. Крім того, МВФ наголосив на необхідності подальшого зміцнення незалежності, компетентності та авторитету судових органів².

На думку В. Ковальського на сьогоднішньому етапі проведення судової реформи існують такі проблеми:

1) гострий дефіцит кадрів в судових установах, зокрема суддів та перевантаженість судів, погіршення стану захисту прав та прав людини в судових інстанціях;

2) відставка суддів без передання новому поколінню суддів знань, досвіду, практики;

3) спотворення системи кадрового відбору і потрапляння випадкових людей на судові посади, надзвичайна амбіція, відсутність достатньої правової культури персоналу судів;

4) невміння та небажання суддів приймати рішення на підставі Закону, норми якого ігноруються, що призводить до фронтальних порушень прав людини;

5) активна участь іноземців у формуванні складу ВРП та ВККСУ, що не передбачено Конституцією України та чинним законодавством.

6) невизначений статус перевірки та обрання членів ВРП Етичною радою тощо³.

¹ 248 нових суддів склали присягу та будуть здійснювати правосуддя: як відбулася церемонія. Судово-юридична газета. 05.07.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/305039-248-novikh-suddiv-sklali-prisyagu-ta-budut-zdiysnyuvati-pravosuddya-yak-vidbulasya-tseremoniya>.

² Зміни до КПК, створення Вищого адмінсуду, аудит НАБУ, склад наглядової ради «Укренерго», курс і збір податків – які умови назвали в МВФ. Судово-юридична газета. 11.09.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/310298-izmeneniya-v-upk-sozdanie-vysshego-adminsuda-audit-nabu-sostav-nablyudatelno-soveta-ukrenergo-kurs-i-sbor-nalogov-kakie-usloviya-nazvali-v-mvf>.

³ Ковальський В. Деякі результати судової реформи, які визначили наші експерти. Юридичний

В наукових колах правознавців вважається доцільним детальне опрацювання таких дискусійних питань: невідкладне завершення ВККС оцінювання на відповідність займаним посадам суддів, у яких закінчилися повноваження; запровадження інституту скарги на недотримання розумних строків розгляду справ та відповідних компенсаційних виплат; запровадження в судах додаткових видів спеціалізації, зокрема, з розгляду воєнних та військових кримінальних правопорушень; утворення інвестиційного суду як механізму покращення гарантій захисту інвестицій; залучення до відправлення правосуддя суддів у відставці через брак суддівських кадрів або повернення їх до професійної діяльності задля формування інституту мирового судді; запровадження інституту мирових суддів, які б утворювалися в територіальних громадах населенням, яке там проживає, шляхом їх обирання на певний строк тощо¹.

Оскільки в межах однієї наукової статті неможливо всебічно охопити окреслену проблематику, зосередимо увагу на питаннях, які, на нашу думку, є найбільш значущими. Вважаємо, що сьогодні потребує свого розв'язання проблема створення і розвитку дієвої системи досудового та позасудового врегулювання спорів. Йдеться не лише про перезавантаження третейського судочинства, а й про впровадження механізмів медіації та мирових судів, за допомогою яких могла б вирішуватися значна частина малозначущих спорів. Однак саме для впровадження мирового судочинства як обов'язкового механізму досудового врегулювання спору потрібно внести зміни до законодавства.

Зауважимо, що у п. 4.1.5 Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки було запропоновано запровадження інституту мирового судді з метою покращення доступу до правосуддя². Передбачалося ухвалення закону про мирове судочинство, яке розглядалося розробниками Стратегії як обов'язкова стадія досудового врегулювання спорів. Пропонувалося створення мирових судів у територіальних громадах шляхом обрання суддів населенням цих громад на п'ятирічний термін з фінансуванням за рахунок місцевих бюджетів.

Крім того, 09.09.2024 питання створення інституту мирових суддів як інструмента залучення громад до судочинства обговорювалося під час засідання спілки Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ разом з представниками експертної спільноти, чинними суддями, адвокатами тощо³.

вісник України. Квітень 2024. URL: <https://yvu.com.ua/deyaky-rezultaty-sudovoyi-reformy-yaki-vyznachyly-nashi-eskpertry/>

¹ Оніщук М. Незалежність системи правосуддя – маркер демократичних перетворень в Україні. Юридичний вісник України. Вересень 2023. URL: <https://yvu.com.ua/mykola-onishhuk-nezalezhnist-systemy-pravosuddu-marker-demokratychnyh-peretvoren-v-ukrayini/>

² Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.

³ Мирове судочинство: як і навіщо це може працювати в Україні? Реанімаційний Пакет Реформ. 09.09.2024. URL: <https://rpr.org.ua/news/myrove-sudochynstvo-iak-i-navishcho-tse-mozhe-pratsiyuvaty-v-ukraini/>

Учасники цієї дискусії дійшли згоди, що формування інституту мирового судді та залучення його до розгляду незначних спорів сприятиме:

1) розвантаженню судової системи від нескладних, з юридичної точки зору, спорів. Адже за даними судової статистики співвідношення суддів до кількості справ, які перебувають на розгляді є загрозливим, призводить до перевантаження судів та затягування строків розгляду справ. Зокрема, Рівненський окружний адміністративний суд посідає перше місце за кількістю справ та матеріалів, що надійшли на його розгляд протягом I півріччя 2023 року (44 004 справи). Водночас, відповідно до даних інтерактивної карти, нормативна чисельність суддів з повноваженнями повинна становити 297 осіб, проте фактично в області здійснюють правосуддя лише 13 суддів¹;

2) покращенню доступу до правосуддя. Так, дані соціологічних досліджень останніх років засвідчують, що навіть у разі виникнення правової проблеми чи порушення прав, близько половини респондентів не вживали заходів для їх захисту².

Відмова від звернення до суду здебільшого пов'язана з браком віри у його справедливість, сумнівами щодо можливості чесного вирішення справи, а також із тривалістю та складністю судового процесу. Це призводить до наявності значної кількості латентних спорів, які не потрапляють до судів або інших уповноважених органів через недовіру до ефективності існуючих засобів правового захисту. На думку експертів, мирові суди, завдяки більшій наближеності до територіальної громади, спрощеним процедурам та оперативності у вирішенні спорів, могли б частково вирішити проблему таких не врегульованих конфліктів³.

До того ж заплановане укрупнення мережі місцевих судів, з метою приведення її у відповідність до нового адміністративного устрою та утворених територіальних громад, є ще одним аргументом для створення інституту мирових судів, адже зменшення кількості існуючих судів в бік їх укрупнення неодмінно призведе до погіршення територіальної доступності правосуддя для населення. Утім сьогодні перепоною для завершення процесу формування нової системи територіальної організації місцевих судів є як політичні чинники, так і триваюча війна на території України. На думку І. Мудрої, оптимізація мережі судів є складним і соціально чутливим питанням, особливо в умовах воєнного стану. Проте її якісна реалізація дозволить збалансувати суддівське навантаження по всій країні⁴;

¹ Мамченко Н. Один суддя працює за 22 суддів: що відбувається із навантаженням у судах. Судово-юридична газета. 25.07.2023. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/276688-odin-sudya-rabotaet-za-22-sudey-chto-proiskhodit-s-nagruzkoj-v-sudakh>.

² Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження. Фонд "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва за ініціативи Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні за підтримки Міністерства закордонних справ Данії у партнерстві з Центром прав людини ZMINA. 2024. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-07/humanrights23-7_2.pdf.

³ Мирове судочинство: як і навіщо це може працювати в Україні? Реанімаційний Паке́т Реформ. 09.09.2024. URL: <https://rpr.org.ua/news/myrove-sudochynstvo-ia-k-i-navishcho-tse-mozhe-pratsiuvaty-v-ukraini/>

⁴ Мамченко Н. Оптимізація мережі судів дозволить вирівняти суддівське навантаження і

3) підвищення довіри до правосуддя. Як відомо, судова система користується одним із найнижчих рівнів довіри серед всіх державних інституцій. Експертами була висловлена думка, що мирові суди, завдяки ефективній взаємодії з громадою та її довірі, забезпечать справедливе та швидке вирішення спорів. Як результат, правосуддя стане максимально наближеним до місцевого рівня, що позитивно вплине на підвищення довіри до системи правосуддя загалом;

4) формування кадрового резерву для судової системи¹ та часткове вирішення проблеми дефіциту кадрів². По-перше, мировий суддя, який на практиці здобув досвід взаємодії з учасниками справи, роботи з доказами, організації та розгляду спорів може стати гідним кандидатом для зайняття посади в “державному” суді. Адже сьогодні спостерігається брак професійних та добросовісних правників, які мають бажання працювати в системі правосуддя. По-друге, чим більше спорів вирішується в суспільстві без звернення до державних інститутів (судів), тим вищим вважається рівень суспільної культури³.

М. Оніщук вважає, що найпріоритетнішим сьогодні є питання незалежності судової системи. Адже і досі залишається «прагнення політичних еліт, попри задекларовану готовність забезпечувати незалежність судової влади, одночасно зберігати опосередкований контроль за процесами в системі правосуддя»⁴.

Так, до ВРП упродовж дев'яти місяців 2023 року надійшло 130 повідомлень про втручання у професійну діяльність суддів щодо здійснення правосуддя та дії, що порушують гарантії незалежності суддів або підривають авторитет правосуддя⁵. Щодо конкретних прикладів, то наведемо такі.

28.02.2023 колегія суддів Південно-західного апеляційного господарського суду в порядку ч. 4 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» звернулася до ВРП та Генерального прокурора із повідомленням про втручання в їхню діяльність щодо здійснення правосуддя. Звернення колег було підтримано колективом суддів цього суду на зборах 02.03.2023. Звертаючись до ВРП судді просили вжити реальних заходів з метою забезпечення гарантованого Конституцією України принципу незалежності суддів, недопущення поведінки, яка може

економити кошти на утримання судів – Ірина Мудра. 06.09.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/309974-optimizatsiya-seti-sudov-pozvolit-vyrovnyat-sudeyskuyu-nagruzku-i-ekonomit-sredstva-na-soderzhanie-sudov-irina-mudraya>.

¹ Мирове судочинство: як і навіщо це може працювати в Україні? Реанімаційний Пакет Реформ. 09.09.2024. URL: <https://rpr.org.ua/news/myrove-sudochynstvo-ia-k-i-navishcho-tse-mozhe-pratsiuvaty-v-ukraini/>

² Оніщук М. Незалежність системи правосуддя – маркер демократичних перетворень в Україні. Юридичний вісник України. Вересень 2023. URL: <https://yvu.com.ua/mykola-onishhuk-nezalezhnist-systemy-pravosuddya-marker-demokratychnyh-peretvoren-v-ukraini/>

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ ВРП цього року отримала 130 повідомлень про втручання у діяльність суддів. Укрінформ: сайт. 12.10.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3772901-vrp-cogoric-otrimala-130-povidomlen-pro-vtrucanna-u-dialnist-suddiv.html>.

бути розцінена як вплив та втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя та до Генерального прокурора щодо надання правової кваліфікації діям голови Одеської міської ради за ознаками ст. 376 КК України¹.

У березні 2024 збори суддів Кіровоградського районного суду м. Кіровограда доручили голові цього суду Р. Петрову звернутися до ВРП та Генеральному прокурору з повідомленням про тиск на суд. Голова суду попросив ВРП вжити заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, а Генерального прокурора – притягнути службових осіб Кіровоградської обласної прокуратури до відповідальності за вказані дії².

У серпні 2024 р. суддя Кропивницького апеляційного суду І. Олексієнко повідомила у ВРП про спроби незаконного впливу та втручання в її діяльність як судді з боку співробітників СБУ та Національного агентства з питань запобігання корупції. На думку І. Олексієнко, дії співробітників СБУ щодо спостереження як за самою суддею, так і за її сім'єю, а також раптове виникнення інтересу щодо її способу життя з боку НАЗК є своєрідною помстою працівників цих органів через ухвалене нею судові рішення у справі Р. Червінського³.

24.05.2024 Державна аудиторська служба України видала наказ № 108 про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності апеляційних та місцевих судів різної спеціалізації⁴. У своєму рішенні від 09.06.2016 № 44 Рада суддів України категорично висловила щодо цього наказу, зазначивши, що проведення Держаудитслужбою запланованих ревізій/перевірок містить ризики для незалежності судової гілки влади, є своєрідним тиском на суди та суддів з боку органів виконавчої влади та є загрозою незалежності судів та суддів⁵. Водночас РСУ звернулася до Кабінету Міністрів України (далі – Кабмін) та Верховної Ради України (далі – ВРУ) для реагування на ризики, що можуть вплинути на незалежність судової гілки влади. Адже важливо, щоб контроль Держаудитслужби за коштами ЄС не призвів до тиску на судову гілку влади.

Крім того, останніми роками відбувається поступове нівелювання ролі

¹ Судді ПЗАГС звернулися до ВРП та Генерального прокурора через тиск влади! Прес-служба Південно-західного апеляційного господарського суду. 02.03.2023. URL: <https://swag.court.gov.ua/sud4872/pres-centr/news/1390186/>

² Хрипун В. Судді поскаржилися на тиск ДБР і прокуратури, які зареєстрували провадження щодо суддів, але більше нічого не роблять. Судово-юридична газета. 07.04.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/297403-sudi-pozhalovalis-na-davlenie-gbr-i-prokuratury-kotorye-zaregistrovali-ugolovnoe-proizvodstvo-v-otnoshenii-sudey-no-bolshe-nichego-ne-delayut>.

³ Хрипун В. Суддя поскаржилася на тиск з боку СБУ та НАЗК у справі Романа Червінського. Судово-юридична газета. 18.08.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/308303-sudya-pozhalovalas-na-davlenie-so-storony-sbu-i-napk-v-dele-romana-chervinskogo-c7e0b1>.

⁴ Про затвердження Плану проведення заходів державного фінансового контролю Державної аудиторської служби України на III квартал 2024 року: наказ Голови Державної аудиторської служби України від 24.05.2024 № 108. URL: https://dasu.gov.ua/attachments/8cacfa45-8f7a-48c8-94f4-d43c15e04d5b_%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_108-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0.pdf.

⁵ Рішення Ради суддів України від 01.08.2024 № 24. Рада суддів України: веб-сайт. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/documents/175>.

голів судів, що може призвести до посилення тиску на суди. На цю обставину звернула увагу у своєму Висновку 19 (2016) Консультативна рада європейських суддів (далі – КРЕС). КРЕС дотримується думки, що треба уникати участі представників виконавчої влади в управлінських органах судів. Така участь може призвести до втручання в повноваження судів, що може загрожувати суддівській незалежності. Як зазначає КРЕС, відсутність на посаді досвідченого голови суду, який є лідером і прикладом для інших суддів, які можуть в будь-який час звертатися до нього за підтримкою та допомогою при здійсненні своїх повноважень може мати згубні наслідки не лише для окремого суду, а й загалом для судової системи. В такому разі буде значно простіше здійснювати тиск на суддів, наприклад, з боку правоохоронних органів (який досі триває, судячи зі звернень суддів до ВРП) і з боку органів виконавчої гілки влади¹.

Вважаємо, що невирішеним є питання щодо повноважень Президента України в частині призначення суддів. Так, у 2016 році ВРУ внесла зміни до Конституції України (щодо правосуддя), наділивши його за порадою Венеційської комісії виключно церемоніальною функцією². Тобто всі рішення щодо суддів має ухвалювати ВРП, а Президент зобов'язаний лише підписати подані ВРП подання.

Утім на практиці існують випадки, коли Президент України з різних причин зволікає з призначенням суддів на посаду, а законодавець не передбачив і не регламентував такі випадки. Тому судді вимушені чекати роками на своє призначення або ж звертатися до суду з позовом щодо порушення права на доступ до професії судді. Так, 08.07.2024 колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, як суду першої інстанції, частково задовольнила позов кандидатки на посаду судді Печерського райсуду Києва А. Мішкіної (справа № 990/29/22), подання стосовно призначення якої було направлено Президенту 18.06.2021 (рішення ВРП від 10.06.2021 № 1305/0/15-21), але вона станом на 01.02.2022 так і не була призначена. Суд визнав протиправною бездіяльність Президента щодо нерозгляду подання ВРП про призначення позивачки на посаду судді Печерського райсуду та зобов'язав Президента розглянути зазначене подання³. Тому думка судді Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Н. Коваленка, що Президент України не має впливу на кар'єру судді, вбачається дискусійною⁴.

¹ Тиснути на суди стане простіше, якщо роль голови суду буде нівельована. Судово-юридична газета. 07.09.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/309719-davit-na-sudy-stanet-prosche-esli-rol-predsdatelya-suda-budet-nivelirovana>.

² Щодо пропозицій стосовно внесення змін до проекту закону про внесення змін до конституції щодо посилення незалежності суддів України: Висновок Європейської комісії за демократію через право (Венеційської комісії) від 10.12.2013 № 747. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/cdl_d_2013_034_2013_12_10.pdf.

³ Рішення Верховний Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 08.07.2024 у справі № 990/29/22 (адміністративне провадження № П/990/29/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120313617>.

⁴ Чернишук П. Тиск на суд: як забезпечити суддівську незалежність? Відбулося чергове засідання Дискусійного клубу. Юридична газета: сайт. 17.07.2024. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/tisk-na-sud>

Цікаво, що у законопроекті № 9439¹, який було відхилено ВРУ 23 травня, пропонувалося тимчасово надати Президенту повноваження повертати до ВРП подання про призначення суддів у разі отримання від СБУ, НАБУ стосовно особи, щодо якої внесено подання, інформації, яка свідчить про вчинення такою особою дій, які можуть загрожувати національній безпеці України чи завдати шкоди національним інтересам. Утім Головне науково-експертне управління апарату ВРУ у висновку на законопроект зазначило, що надання президенту такого права може тлумачитися як втручання в процедуру призначення суддів та розцінюватися як порушення принципів незалежності суддів та судової влади загалом, оскільки наявність такої інформації не є беззаперечним доказом вини особи у вчиненні протиправного діяння². Тому будь-яка інформація чи звернення відносно кандидата на посаду судді не повинні перешкоджати його призначенню на посаду.

Вважаємо, що проходження суддями та кандидатами на посаду судді передбачених законодавством перевірок з боку Громадської ради доброчесності, ВККС, ВРП, НАБУ, СБУ та інших державних органів є цілком достатнім. Важливим є лише дотримання Президентом України норми закону, а саме: видання указу про призначення судді протягом 30-денного строку з дня отримання відповідного подання ВРП (ч. 2 ст. 80 Закону)³. Отже, сумлінне виконання вимог закону всіма органами, залученими до процедур призначення суддів, свідчатиме про успіх судової реформи, готовність України до вступу в ЄС і, безперечно, сприятиме зміцненню незалежності судової влади⁴.

Сьогодні гострою є проблема дефіциту суддівських кадрів, яка виникла як внаслідок природного відтоку суддів із судової системи (досягнення граничного віку, втрата громадянства, вихід у відставку у зв'язку з набуттям права на відставку, тощо), так і через призупинення діяльності ВККСУ, наслідком чого стало зупинення практики добору кандидатів на посади суддів та проведення конкурсів на вакантні суддівські посади, а також неповноважної ВРП, яка була відновлена лише в 2023 році. Крім того, за результатами оцінювання суддів, запровадженого законом після Революції Гідності (2014 р.), частина суддів втратили професію в результаті його непроходження. Основним завданням перелічених процесів

yak-ubezpechiti-suddivsku-nezalezhnist-vidbulosya-cherhovgo-zasidannya-diskusiyogo-klubu.html.

¹ Проект Закону про внесення змін до Розділу XII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо особливостей призначення на посаду судді в умовах воєнного стану: законопроект від 29.06.2023 № 9439. Верховна Рада України: офіційний Вебсай. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42176>.

² Висновок Головного науково-експертного управління апарату про проект Закону України «Про внесення змін до Розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо особливостей призначення на посаду судді в умовах воєнного стану» від 04.08.2024. Верховна Рада України: офіційний Вебсай. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/251bef74-bc6d-47b2-96b1-9fbc7e30c1d4>.

³ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

⁴ Асланян К. Судова реформа. Що відбувається з конкурсами до судів? 11.06.2024. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/sudova-reforma-shho-vidbuvaetsya-z-konkursamy-do-sudiv/>

є забезпечення високих морально-етичних стандартів діяльності національних суддів, усієї системи органів врядування і самоврядування в сфері правосуддя¹.

Серед негативних тенденцій у процесі добору якісних кадрів слід зазначити небажання потенційних кандидатів брати участь у конкурсах на вакантні посади суддів різних рівнів, випадки відмови кандидатів від зайняття посад суддів, а також тривале не складання присяги переможцями конкурсів після набуття статусу судді. Такі випадки уповільнюють не лише процес добору суддів, але й загалом проведення судової реформи. Це призводить до необхідності проведення нових (додаткових) конкурсів, що, у свою чергу, потребує додаткових часових, фінансових і людських ресурсів. Крім того, частину кандидатів відлякують жорсткі критерії перевірки на доброчесність, тоді як іншу частину стримують не самі перевірки, а можливі наслідки їхньої надмірної публічності (порівняно з європейськими країнами). Наявність таких факторів суттєво впливає на бажання кандидатів брати участь у конкурсах на суддівські посади, що, станом на червень 2024 року, призвело до відсутності суддів у 11 судах і наявності лише одного судді в 42 судах².

З іншого боку у громадськості викликає занепокоєння Постанова ВП Верховного Суду № 9901/198/20 від 13.06.2024, яка фактично блокує процедури перевірки майже 180 суддів на предмет їх доброчесності. Оскільки повернення довіри суспільства до судової влади є безсумнівною (особливо після гучного затримання на хабарі голови суду В. Князева), то й перевірка суддів, які притягали до відповідальності учасників Революції Гідності, мають статки, джерела походження яких є сумнівними, масово звільняли від відповідальності нетверезих водіїв через затягування розгляду справ, підтримують у різних формах зв'язки з країною-агресором або з окупованим Кримом є необхідною³.

19.09.2024 відбувся XX черговий з'їзд суддів України, на якому делегати ухвалили 2 резолютивних рішення: «Про відновлення та зміцнення ролі органів суддівського самоврядування і повернення повноважень Раді суддів України»⁴ та «Щодо зміцнення незалежності суддів, захисту їх професійних інтересів, звернення до державних органів та посадових осіб»⁵.

¹ Оніщук М. Незалежність системи правосуддя – маркер демократичних перетворень в Україні. Юридичний вісник України. Вересень 2023. URL: <https://yvu.com.ua/mykola-onishhuk-nezalezhnist-systemy-pravosuddya-marker-demokratychnyh-peretvoren-v-ukrayini/>

² Асланян К. Судова реформа. Що відбувається з конкурсами до судів? ЛЗІ: сайт. 11.06.2024. URL: <https://parliament.org.ua/analytics/sudova-reforma-shho-vidbuvaetsya-z-konkursamy-do-sudiv/>

³ Яким'як О. Про постанову Верховного Суду або як «накривається» судова реформа. LB.ua: сайт. 10 липня 2024. URL: https://lb.ua/blog/oleh_yakymiak/623470_pro_postanovu_verhovnogo_sudu_abo_yak.html

⁴ Про відновлення та зміцнення ролі органів суддівського самоврядування і повернення повноважень Раді суддів України: рішення XX чергового з'їзду суддів України від 19.09.2024. Рада суддів України: сайт. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/documents/188>.

⁵ Щодо зміцнення незалежності суддів, захисту їх професійних інтересів, звернення до державних органів та посадових осіб: рішення XX чергового з'їзду суддів України від 19.09.2024. Рада суддів України: сайт. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/documents/188>.

Прийняття першого рішення обумовлене існуючими намірами законодавця звузити повноваження органів суддівського самоврядування шляхом вилучення частини з них. Зі свого боку, з'їзд суддів України висловився за повернення РСУ її ключових повноважень, які раніше забезпечували ефективне функціонування судової системи, але були суттєво обмежені під час проведення останніх законодавчих реформ, а також за розширення цих повноважень для посилення її ролі у забезпеченні належної діяльності судової системи. Також судді підкреслили неприпустимість послаблення ролі органів суддівського самоврядування (зокрема, Ради суддів України), оскільки це суперечить вимогам ст. 130 Конституції України. Крім того, з'їзд суддів звернувся до ВРП з пропозицією ліквідації ДСА України та передачі її функцій до ВРП, або повернення РСУ повноваження з призначення та звільнення керівництва ДСА України, що забезпечить належний рівень прозорості і підзвітності діяльності і відповідність витрачання бюджетних коштів потребам судової системи. На думку з'їзду суддів, саме суддівська спільнота, через свої органи самоврядування, повинна мати ключову роль у контролі за ефективним та прозорим використанням бюджетних коштів для забезпечення їх цільового, ефективного та некорупційного витрачання¹.

У другому резолютивному рішенні з'їзду суддів, яке має більш декларативний характер, судді порушили питання визначення розміру посадового окладу суддів та забезпечення рівня оплати праці працівників апаратів судів, доплат суддям, які працюють на територіях активних бойових дій, підтримали і затвердили звернення ВРП до вищих органів державної влади України щодо належного фінансування судової влади тощо. Також з'їзд суддів визнав незадовільною роботу ДСА України з багатьох напрямів.

Як зауважує голова ВРП Г. Усик, успішне проведення судової реформи залежить не лише від її законодавчого та організаційного забезпечення, а й від людей, які втілюватимуть її в життя, від фінансового, матеріально-технічного забезпечення. Однак стан фінансового забезпечення судової гілки влади станом на 2024 рік становить 60 % від необхідного. Матеріально-технічна база у 2024 році, зокрема, комп'ютерне обладнання, засоби відеоконференцв'язку, є морально застарілою та на 80 % фізично зношеною, особливо в судах першої та апеляційної інстанцій². Так, за даними в. о. голови ДСА М. Пампури, потреба місцевих та апеляційних судів у заміні зношених та морально застарілих засобів інформатизації, а також для закупівлі нового обладнання станом на червень 2024 року становить 756,1 млн. гривень³. Крім того, в окремих судах стан бомбосховищ є

¹ Про відновлення та зміцнення ролі органів суддівського самоврядування і повернення повноважень Раді суддів України: рішення XX чергового з'їзду суддів України від 19.09.2024. Рада суддів України: сайт. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/documents/188>.

² Усик Г. Прогрес, досягнутий Україною у забезпеченні верховенства права і розбудові судової влади, є очевидним. Вища рада правосуддя: сайт. 12.06.2024. URL: <https://hcj.gov.ua/news/progres-dosyagnuty-ukrayinoyu-u-zabezpechenni-verhovenstva-prava-i-rozbudovi-sudovoyi-vlady-ye>.

³ Хрипун В. Потреба судів в заміні зношеної та застарілої комп'ютерної та оргтехніки складає

незадовільним або вони взагалі відсутні, у спекотні дні працівники та відвідувачі змушені перебувати в коридорах, не обладнаних системами кондиціонування, а в деяких установах відсутня централізована каналізація, що замінюється вигрібними ямами.

Зазначене свідчить про відсутність ефективного управління з боку ДСА, яка відповідає за матеріально-технічне забезпечення судів, та підкреслює необхідність затвердження відповідних нормативів для забезпечення суддів і судових установ. Отже, не дивно, що з'їзд суддів України, який відбувся 18-19 вересня 2023 року в м. Києві, визнав стан фінансового та матеріально-технічного забезпечення судів у 2023-2024 роках таким, що становить загрозу функціонуванню судової гілки влади, оскільки держава не забезпечує належних умов для її фінансування¹.

Вбачається, що під час надання фінансової допомоги Україні міжнародними партнерами та їх урядами доцільно передбачити цільове виділення частини цих коштів на забезпечення функціонування системи правосуддя. При цьому розпорядником цих коштів має бути суддя – бо саме з нього питають за організацію роботи (забезпечення необхідною технікою, меблями, працівниками тощо), а не з судової адміністрації. Така практика існує в Європі, Канаді та США.

Згідно з пунктом 2.1 розділу 3 «Судова система» Плану для Ukraine Facility однією з реформ, які мають бути проведені в рамках Компоненту I Ukraine Facility, є цифровізація судової системи². Йдеться про переведення значної частини судових процесів в електронну форму та прискорене впровадження електронних ресурсів у судочинство. Для успішного проведення цієї реформи необхідно провести функціональний аудит ІТ-систем у судовій системі, прийняти дорожню карту модернізації Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що має стати передумовою успішної цифровізації всієї судової системи. Виконання зазначених заходів є ключовим завданням для ДСА України.

Як відомо, основною метою запровадження електронного судочинства є налагодження процесу оперативного обміну інформацією в електронному вигляді між судовими установами, учасниками судового процесу, а також іншими державними структурами з метою забезпечення справедливого та неупередженого правосуддя в Україні³. Від його повноцінного

більше 756 млн гривень – ДСА. Судово-юридична газета. 08.09.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/309421-potrebnot-sudov-v-zamene-iznoshennoy-i-ustarevshey-kompyuternoy-i-orgtehniki-sostavlyayet-bolee-756-mln-griven-gsa>.

¹ Щодо зміцнення незалежності суддів, захисту їх професійних інтересів, звернення до державних органів та посадових осіб: рішення XX чергового з'їзду суддів України від 19.09.2024. Рада суддів України: сайт. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/documents/188>.

² ВРП звернулася до КМУ та Мінфіну щодо належного фінансування судової влади. Вища рада правосуддя: сайт. 29.08.2024. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-zvernulasya-do-kmu-ta-minfinu-shchod-nalezhnogo-finansuvannya-sudovoyi-vlady-0>.

³ Teremetskiy, V., Boiko, V., Malyshev, O., Seleznova, O., Kelbia, S. Electronic Judiciary in Ukraine: Problems of Implementation and Possible Solutions. Amazonia Investiga. 2023. Vol. 12. Issue 68. P. 33–42. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.68.08.3>. URL: <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2482>.

запровадження залежить забезпечення доступу кожного до правосуддя, яке значно ускладнилося під час війни, та потенційне скорочення державних видатків на матеріально-технічне забезпечення діяльності судової влади.

Висновок. Судова реформа є тією фундаментальною реформою для України, без якої наша країні не зможе рухатися далі в процесі вступу до ЄС. Від її успішного виконання залежить відкриття подальших «кластерів» про переговори щодо членства України в ЄС. До того ж міжнародна допомога, інвестиції та відбудова України залежать насамперед від здатності держави ефективно сформувати судову гілку влади. Адже більшість інвесторів не будуть готові інвестувати в країну, якщо не зможуть розраховувати на незалежний суд і належний захист своїх прав та законних інтересів.

У цій науковій публікації розглянуто окремі найбільш значущі проблеми сучасного етапу реформування судової системи в Україні. Зокрема, йдеться про дефіцит суддівських кадрів, запровадження інституту мирових суддів, посилення гарантій незалежності судової системи, зміцнення ролі органів суддівського самоврядування, покращення доступу до правосуддя, подальшу цифровізацію правосуддя тощо. Водночас авторкою статті не лише виявлено основні перепони в реалізації судової реформи, але й запропоновано можливі заходи для її успішного впровадження.

Існує обґрунтована впевненість, що найближчим часом повноцінно функціонуватимуть не лише ВРП і ВККС, а й Служба дисциплінарних інспекторів, забезпечуючи ефективну взаємодію. Це сприятиме очищенню суддівського корпусу як через розгляд дисциплінарних скарг на суддів, так і в процесі кваліфікаційного оцінювання. Йдеться, зокрема, про тих суддів, які стали символами нехтування суддівською етикою та не можуть пояснити походження своїх мільйонних статків або ухвалення політично мотивованих рішень. Важливо максимально скористатися можливістю для перезапуску судової системи України, щоб у майбутньому не виникало сорому ні перед західними партнерами, ні перед власним суспільством.

Перспективними науковими дослідженнями вважаємо проведення аналізу прорахунків і здобутків під час реалізації Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, яка з різних причин була виконала лише частково. Це необхідно для розробки нової, більш досконалої та дієвої Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2024–2029 роки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 248 нових суддів склали присягу та будуть здійснювати правосуддя: як відбулася церемонія. Судово-юридична газета. 05.07.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/305039-248-novikh-suddiv-sklali-prisyagu-ta-budut-zdiysnyuvati-pravosuddya-yak-vidbulasya-tseremoniya>.

2. Асланян К. Судова реформа. Що відбувається з конкурсами до судів? 11.06.2024. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/sudova-reforma-shho-vidbuvayetsya-z-konkursamy-do-sudiv/>

3. Висновок Головного науково-експертного управління апарату на проект Закону України «Про внесення змін до Розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо особливостей призначення на посаду судді в умовах воєнного стану» від 04.08.2024. Верховна Рада України: офіційний Вебсай. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/251bef74-bc6d-47b2-96b1-9fbc7e30c1d4>.

4. ВРП звернулася до КМУ та Мінфіну щодо належного фінансування судової влади. Вища рада правосуддя: сайт. 29.08.2024. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-zvernulasya-do-kmu-ta-minfinu-shchodo-nalezhnogo-finansuvannya-sudovoyi-vlady-0>.

5. ВРП цьогоріч отримала 130 повідомлень про втручання у діяльність суддів. Укрінформ: сайт. 12.10.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3772901-vrp-cogoric-otrimala-130-povidomlen-pro-vtrucanna-u-dialnist-suddiv.html>.

6. Деревянко Б.В., Теремецький В.І., Попович Т.Г. Про можливі зміни у правовому статусі служби судової охорони. Журнал східноєвропейського права. 2023. № 111. С. 32–40. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8126429>. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2014/02/derevyanko_teremetskyi_popovych_111.pdf.

7. Дуліба Є., Теремецький В., Градиська Ю. Деякі питання надання безоплатної вторинної правової допомоги в адміністративному судочинстві. Приватне право і підприємництво. 2023. Вип. 23. С. 220–227. <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2023.23.36>. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2023/23/36.pdf>.

8. Зміни до КПК, створення Вищого адмінсуду, аудит НАБУ, склад наглядової ради «Укренерго», курс і збір податків – які умови назвали в МВФ. Судово-юридична газета. 11.09.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/310298-izmeneniya-v-upk-sozdanie-vysshego-adminsuda-audit-nabu-sostav-nablyudatelno-go-soveta-ukrenergo-kurs-i-sbor-nalogov-kakie-usloviya-nazvali-v-mvf>.

9. Ковальський В. Деякі результати судової реформи, які визначили наші експерти. Юридичний вісник України. Квітень 2024. URL: <https://yvu.com.ua/deyaky-rezultaty-sudovoyi-reformy-yaki-vyznachyly-nashi-eskperty/>

10. Лапкін А. В. Функціонування судів та прокуратури в умовах російсько-української війни. С. 1208–1214 / Діяльність судів і прокуратури в умовах російсько-української війни. Russian-Ukrainian war (2014–2022 pp.): historical, political, cultural and educational, religious, economical and legal aspects: Scientific monograph. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”. 2022, P. 1208–1214. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-150>.

11. Мамченко Н. Один суддя працює за 22 суддів: що відбувається із навантаженням у судах. Судово-юридична газета. 25.07.2023. URL:

<https://sud.ua/uk/news/publication/276688-odin-sudya-rabotaet-za-22-sudey-chto-proiskhodit-s-nagruzkoj-v-sudakh>.

12. Мамченко Н. Судова реформа буде оцінюватися в першу чергу у подальших переговорах про вступ України до ЄС – переговорна рамка, документ. Судово-юридична газета. 29.06.2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/304311-sudebnaya-reforma-budet-otsenivatsya-v-pervuyu-ochered-v-dalneyshikh-peregovorakh-o-vstuplenii-ukrainy-v-es-peregovornaya-ramka-dokument>.

13. Мирове судочинство: як і навіщо це може працювати в Україні? Реанімаційний Пакет Реформ. 09.09.2024. URL: <https://rpr.org.ua/news/myrove-sudochynstvo-ia-k-i-navishcho-tse-mozhe-pratsiuvaty-v-ukraini/>

14. Оніщук М. Незалежність системи правосуддя – маркер демократичних перетворень в Україні. Юридичний вісник України. Вересень 2023. URL: <https://yvu.com.ua/mykola-onishhuk-nezalezhnist-systemy-pravosuddya-marker-demokratychnyh-peretvoren-v-ukrayini/>

15. Про відновлення та зміцнення ролі органів суддівського самоврядування і повернення повноважень Раді суддів України: рішення XX чергового з'їзду суддів України від 19.09.2024. Рада суддів України: сайт. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/documents/188>.

16. Про затвердження Плану проведення заходів державного фінансового контролю Державної аудиторської служби України на III квартал 2024 року: наказ Голови Державної аудиторської служби України від 24.05.2024 № 108. URL: https://dasu.gov.ua/attachments/8cacfa45-8f7a-48c8-94f4-d43c15e04d5b_%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_108-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0.pdf

17. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>.

18. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

19. Проект Закону про внесення змін до Розділу XII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо особливостей призначення на посаду судді в умовах воєнного стану: законопроект від 29.06.2023 № 9439. Верховна Рада України: офіційний Вебсайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42176>.

20. Рішення Верховний Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 08.07.2024 у справі № 990/29/22 (адміністративне провадження № П/990/29/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120313617>.

21. Рішення Ради суддів України від 01.08.2024 № 24. Рада суддів України: веб-сайт. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/documents/175>.

22. Судді ПЗАГС звернулися до ВРП та Генерального прокурора через тиск влади! Прес-служба Південно-західного апеляційного

господарського суду. 02.03.2023. URL:
<https://swag.court.gov.ua/sud4872/pres-centr/news/1390186/>

23. Теремецький В.І. Проблеми взаємодії органів державної влади та суддівського врядування з іншими державними органами та установами системи правосуддя. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2022. Вип. 3 (99). С. 158–173. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.158-173>. URL:
<https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/60/57>.

24. Теремецький В.І. Роль та місце вищої кваліфікаційної комісії суддів України в системі правосуддя України. Право і безпека. 2022. № 3 (86). С. 92–103. URL:
<http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/625/494>.

25. Теремецький В.І., Дуліба Є.В. Особливості впровадження та функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи як інструмента електронного правосуддя. Форум права. 2023. № 2 (75). С. 130–143. <http://doi.org/10.5281/zenodo.10007341>. URL:
https://forumprava.pp.ua/files/130-143-2023-2-FP-Teremetskyi,Duliba_12.pdf.

26. Теремецький В.І., Косиця О.О. Методологія оцінювання роботи судів відповідно до європейських стандартів. Наше право. 2023. № 3. С. 54–59. <https://doi.org/10.32782/NP.2023.3.9>. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2023-3/NP_2023_3_054.pdf.

27. Тиснути на суди стане простіше, якщо роль голови суду буде нівельована. Судово-юридична газета. 07.09.2024. URL:
<https://sud.ua/uk/news/publication/309719-davit-na-sudy-stanet-prosche-esli-rol-predsdatelya-suda-budet-nivelirovana>.

28. Усик Г. Прогрес, досягнутий Україною у забезпеченні верховенства права і розбудові судової влади, є очевидним. Вища рада правосуддя: сайт. 12.06.2024. URL: <https://hcj.gov.ua/news/progres-dosyagnutyu-ukrayinoyu-u-zabezpechenni-verhovenstva-prava-i-rozbudovi-sudovoyi-vlady-ye>.

29. Хрипун В. Потреба судів в заміні зношеної та застарілої комп'ютерної та оргтехніки складає більше 756 млн гривень – ДСА. Судово-юридична газета. 08.09.2024. URL:
<https://sud.ua/uk/news/publication/309421-potrebnost-sudov-v-zamene-iznoshennoy-i-ustarevshey-kompyuternoy-i-orgtehniki-sostavlyayet-bolee-756-mln-griven-gsa>.

30. Хрипун В. Судді поскаржилися на тиск ДБР і прокуратури, які зареєстрували провадження щодо суддів, але більше нічого не роблять. Судово-юридична газета. 07.04.2024. URL:
<https://sud.ua/uk/news/publication/297403-sudi-pozhalovalis-na-davlenie-gbr-i-prokuratury-kotorye-zaregistrovali-ugolovnoe-proizvodstvo-v-otnoshenii-sudey-no-bolshe-nichego-ne-delayut>.

31. Хрипун В. Суддя поскаржилася на тиск з боку СБУ та НАЗК у справі Романа Червінського. Судово-юридична газета. 18.08.2024. URL:

<https://sud.ua/uk/news/publication/308303-sudya-pozhalovalas-na-davlenie-so-storony-sbu-i-napk-v-dele-romana-chervinskogo-c7e0b1>.

32. Чернишук П. Тиск на суд: як убезпечити суддівську незалежність? Відбулося чергове засідання Дискусійного клубу. Юридична газета: сайт. 17.07.2024. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/tisk-na-sud-yak-ubezpechiti-suddivsku-nezalezhnist-vidbulosya-chergove-zasidannya-diskusiyного-klubu.html>

33. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження. Фонд “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва за ініціативи Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні за підтримки Міністерства закордонних справ Данії у партнерстві з Центром прав людини ZMINA. 2024. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-07/humanrights23-7_2.pdf.

34. Щодо зміцнення незалежності суддів, захисту їх професійних інтересів, звернення до державних органів та посадових осіб: рішення XX чергового з'їзду суддів України від 19.09.2024. Рада суддів України: сайт. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/documents/188>.

35. Щодо пропозицій стосовно внесення змін до проекту закону про внесення змін до конституції щодо посилення незалежності суддів України: Висновок Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії) від 10.12.2013 № 747. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/cdl_d_2013_034_2013_12_10.pdf.

36. Яким'як О. Про постанову Верховного Суду або як «накривається» судова реформа. LB.ua: сайт. 10 липня 2024. URL: https://lb.ua/blog/oleh_yakumiak/623470_pro_postanovu_verhovnogo_sudu_ab_o_yak.html.

37. Bandurka, O., Teremetskyi, V., Boiko, V., Zubov, O., & Patlachuk, V. Current Situation of Judicial Reform in Ukraine: Problems and Ways of Their Solution. *Lex Humana* (ISSN 2175-0947). 2023. Vol. 15 No. 4. P. 55–72. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2700>.

38. Onishchenko N., Teremetskyi V., Bila V., Chechil Yu., Kostenko M. Judicial and extrajudicial proceedings to compensate for damages caused by armed conflicts: experience of Ukraine. *Lex Humana*. 2023. Vol. 15, № 3. P. 522–537. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2663/3585>.

39. Teremetskyi V., Boiko V., Malyshev O., Seleznova O., Kelbia S. Electronic Judiciary in Ukraine: Problems of Implementation and Possible Solutions. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. Issue 68. P. 33–42. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.68.08.3>. URL: <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2482>.

40. Teremetskyi V., Duliba Ye., Drozdova O., Zhukovska L., Sivash O., Dziuba I. Access to Justice and Legal aid for Vulnerable Groups: New Challenges Caused by the Covid-19 Pandemic. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues* (ISSN 1544-0036). Vol. 24. Special Issue 1: Business Ethics and Regulatory

Compliance, P. 1-11. URL: <https://www.abacademies.org/articles/access-to-justice-and-legal-aid-for-vulnerable-groups-new-challenges-caused-by-the-covid19-pandemic-11384.html>.

41. Teremetskyi, V., Boiko, V., Malyshev, O., Seleznova, O., Kelbia, S. Electronic Judiciary in Ukraine: Problems of Implementation and Possible Solutions. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. Issue 68. P. 33-42. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.68.08.3>. URL: <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2482>.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2024

Yaroslava V. KOVACH,

PhD in Law

(National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine)

JUDICIAL REFORM IN UKRAINE: CURRENT STATE, PROBLEMS AND POSSIBLE SOLUTIONS

This scientific article is dedicated to the study of the current state of judicial reform in Ukraine, its key challenges, and potential solutions. Judicial reform is characterized as one of the crucial elements of the transformation of Ukraine's legal system, aimed at strengthening the rule of law and ensuring fair justice. Despite numerous attempts to reform the judicial system since gaining independence, it still faces significant challenges such as legal deficiencies, corruption, staff shortages, and overburdened courts. The article focuses on significant reform processes, including the restoration of the efficiency of the High Council of Justice and the High Qualification Commission of Judges, the necessity of filling vacant positions with new, professional, and honest judges, the introduction of the institution of magistrate judges, and the expansion of the judicial system's digitalization.

Special attention is given to the issue of judicial independence and the strengthening of the authority of judicial institutions. The risks that may affect the independence of the judiciary are discussed, including pressure on courts (judges) and indirect control over the processes within the justice system, behaviors that may be perceived as interference in the judicial process, intervention in judicial powers, and interference in the judicial appointment process, among others.

The article also analyzes contemporary research on issues related to judicial processes during martial law and provides recommendations for improving access to justice and reducing court workload through the development of alternative dispute resolution mechanisms.

Scientifically grounded recommendations for the further modernization of Ukraine's judicial system are proposed, with particular attention to its integration into the European Union. The article emphasizes that the successful implementation of judicial reform is a vital prerequisite for international support, investment, and the post-war reconstruction of Ukraine.

Keywords: *judicial reform, judiciary, Ukraine's judicial system, magistrate*

judges, judicial independence, judicial system digitalization, justice, judicial proceedings.